

SZABÓ RÓBERT CSABA

A MŰKEDVELŐI ÉS PROFESSZIONÁLIS SZÍNHÁZ KÖZÖTT

Két esettanulmány. Sütő András – Hajdu Zoltán:
Mezítlábás menyasszony és Simon Magda: *Százházas lakodalom* c. előadásainak elemzése

„az ember szíve nem traktor, hogy odavezetem, ahová akarom...”
(SÜTŐ – HAJDU: *Mezítlábás menyasszony*¹)

A Vörös Csillag kollektíva székhelye, az első és a harmadik felvonás helyszíne a kitelepített Dégenfeld család kastélya. A kastély ebben az esetben a munkásosztály győzelmének a jelképe – a megváltozott funkciójú épület a társadalmi átalakulást képezi le, aminek része volt a kitelepítés gyakorlata.

A *Százházas lakodalom* és a *Mezítlábás menyasszony* a korszak sokat játszott, több színházban bemutatott, nagy tömegekhez eljutott előadásai voltak. Mindkét előadás az államszocialista hatalom kedvelt, díjakkal is kitüntetett termékének számított, és a hivatalos állampropaganda számára kiemelten fontos tematikát állítottak cselekményük középpontjába: a szövetkezetesítést. Mindkét mű középpontjában egy szerelmi történet áll, amelyekben a fiatal szereplők az idősek elleni harca jelenítődik meg, a tét a föld megszerzése. Mindkét történet happy enddel zárul: a fiatalok házasságával. A két színjáték hősei az új világ hősei: a parasztok és a munkások.

A kollektív gazdálkodás első és tizedik évfordulójára írt két színpadi mű nem kizárólag a változó, új világrendbe csöppent falusi életről és új hőseiről szól, hanem azzal együtt a két szöveg a földdel rendelkező középparasztság meggyőzését is szolgálja. A Párt hamar felismerte, hogy kizárólag a nincstelenekre, a földtelep-telepekre alapozni nem lehet, ezért a népes középparasztok táborát célozza meg. A *Mezítlábás menyasszony*ban elhangzó, erre vonatkozó mondat így szól: „Szilágyi: Ládd, ez a mi nagy gondunk. Betömörült az a sok cselédember a régi uradalombul...”² Az új hősök megjelenítése, a korszak színházi emlékezetének ilyenszerű alakítása tehát jelenbeli célt szolgál, erre eszkö-

zül pedig a munkások és parasztok számára is megnyitott színpadot használja. A hivatásos színpadok mellett a két előadás rengeteg vidéki, falusi színpadra is eljut, vagyis az előadások propagandaüzenete széles tömegeket ért el, az előadások így egyszerre válnak részeivé a hivatásos és a műkedvelői színjátszásnak. Az ünnepi alkalomra bemutatott művek hangsúlyossá teszik az évfordulók jelentőségét, a kerek évfordulókra való emlékezésben színházi élményként rögzítődik a megünnepelt eseményt létrehozó tett – a kollektív gazdálkodás elindítása.

A *Mezítlábasszony*³ kolozsvári ősbemutatója után megjelent előadás-kritikák mindegyike kiemeli, hogy Sütő András és Hajdu Zoltán műve „példa nélküli” a korábbi drámairodalmi termést tekintve. Salamon László szerint „a maradi hagyományok nehézkedési erejével vívott állandó küzdelemben átalakuló falusiak életét e darab olyan széles keresztmetszetben mutatja be, amilyenre új típusú irodalmunknak a falu életével foglalkozó magyar nyelvű alkotásaiban ez ideig alig akadt példa.”⁴ Kenyeres Pál a romániai magyar irodalom és színházi élet kiemelkedő eseményének tartja a bemutatót, meglátása szerint a *Mezítlábasszony* „először ábrázolja színpadunkon új életünk vívmányait és az ezzel kapcsolatban kialakuló új emberek, új hősök egész sorát.”⁵ Salamon László *Világosság*-beli második kritikájában a bemutató nagy sikeréről beszél,⁶ mely szöveget ha összeolvassuk Perényi János, a kolozsvári színház színművészenek a társulat kiszállásáról írt tudósításával, akkor az látszik, hogy a *Mezítlábasszony* Kolozsváron játszott tizennyolc előadása után május 21-én vidéki turnéra induló társulat mindenhol sikert arat. A Bakcsit játszó Perényi beszámolójából megtudjuk, hogy a *Mezítlábasszonyt* a következő településeken játszották: Dicsőszentmárton, Medgyes, Segesvár, Keresztúr, Udvarhely, Szentkeresztbánya, Sztálinváros, Uzon, Sepsiszentgyörgy, Kovászna, Kézdivásárhely, Lemhény, Szentdomokos, Csíkszereda, Szentsimon, Karcfalva, Szárhegy, Gyergyószentmiklós, Ditró, Régen, Beszterce, Bethlen, Dés.⁷ A beszámolóból az is kiderül, hogy a rajoni vezetők és szervezetek segítségével mindenhol igyekeztek megszervezni, hogy a környező lakosság megnézhesse az előadást,⁸ ezt pedig minden esetben közönségtalálkozó követte a színpadon látott előadás megvitatásával.

A kolozsvári januári bemutatót a júniusi nagyváradi⁹ követi. Rappaport Ottó a váradi előadás kapcsán a kollektív rendezés elvének gyakorlatba ültetését dicséri, meglátása szerint Gábor József és Simon György rendezői együttműködése az egyes szerepek elmélyült játékát hozta el – például Ihász Aladár „alakításában az ellenség arca eleven, az ellenség élő ember.”¹⁰ A nagyváradi társulat kolozsvári vendéjátékáról írt kritikából az derül ki, hogy a váradi színház kezdeményezésére a szerzők több módosítást végeztek a szövegekön, amelyek „élénkebbé, mozgalmassabbá tették az előadást s egyben jobban kifejezésre juttatják az illető jelenetek eszmei tartalmát,”¹¹ főképp a második felvonás harmadik képében, a kovácsműhelyben játszódó jelenetben.

Kötő József 1971-ben, a romániai magyar drámairodalomról írott összefoglalójában a korszak „legrepresentatívabb alkotásának”¹² tartja Sütő és Hajdu színművét, hangsúlyozva a dramaturgiai hibákat (konfliktusmentesség, leegyszerűsített jellemrajzok és valóságábrázolás). A főszereplő sablonossága meglátása szerint abból ered, hogy a szerzőpáros nem ismerte fel, hogy „a pozitív hősnek nem kell szükségszerűen hibátlan embernek lennie.”¹³ Görömbei András 1984-ben Sütő *Mezítlábasszonyának* dramaturgiai hibáiról, a „konfliktus elmélyí-

tésének lehetetlenségeit” kiemelve jegyzi meg, hogy az 1950-es évek elején lehetetlen volt megmutatni a kollektivizálás igazi drámai mélységeit.¹⁴

A két magyar kőszínházi bemutató mellett 1952 márciusában a bukaresti CFR Munkásszínházában román nyelven is bemutatják a *Mezítlábasszonyt* Gheorghe Dem. Loghin rendezésében.¹⁵ Szekeres Lajos az előadásról írt kritikájában (amelyben főképp a mű cselekményét értelmezi) szintén kiemeli a kovácsműhely-jelenet átdolgozását, mely révén „a színdarab főcselekménye – a kollektivisták és kulákok közötti harc a középparaszt megnyeréséért – drámai árnyalatot kapott.”¹⁶

Hajdu Győző 1949 végén az eredetileg novellaként megírt *Mezítlábasszonyt* „úttörő”¹⁷ írásnak tartja. Herédi Gusztáv egy 1959-es visszaemlékezése szerint Sütő először 1950 tavaszán a kolozsvári Írószövetség fiókjához nyújtotta be megvitatásra a novellaváltozatot, majd a nyári alkotói szabadsága ideje alatt Hajdu Zoltánnal közösen a novella alapján írt színjátékot. Herédi szerint Gaál Gábor írószövetségi elnök a mű elolvasása után úgy vezette fel az Írószövetség gyűlésén a *Mezítlábast*, mint „az első hazai magyar színmű, mely a kollektivizálás nagy történelmi-emberi problematikáját vetíti színpadra.”¹⁸ Sütő a *Mezítlábasszony* keletkezéstörténetét 1949-re teszi, amikor a Kolozs megyében található Kendilónán (Mezőség) egy riportkörút alkalmával találkozik a történettel. Sütő és Hajdu deklarált célja a Párt segítségére lenni „a kollektív gazdálkodások megszervezésében”, illetve „a kollektív gazdaságok első évfordulóján” megmutatni „színpadon azt az új életet, amelyet a szegény- és középparasztok a Párt, az állam segítségével már megteremtettek maguknak.”¹⁹ Szekeres továbbá a „formájában nemzeti, tartalmában szocialista” előadást a népek közötti testvéri együttélés mintapéldájának tartja. A középparasztok lelkéért, azaz a kollektív gazdaságba való beiratkozásáért folyó agitációs munka színpadi csúcsművének tartott *Mezítlábasszony* 1952-ig a két kőszínházban összesen 45, a kiállításaiikon 80, a bukaresti Munkásszínházban hatvan előadást ért meg, ráadásul közel félszáz népi színjátszó társulat is előadta.²⁰

A *Mezítlábasszony* a kolozsvári ősbemutatóval egyidőben könyv alakjában is megjelenik, a két rendező, Marosi Péter és Száva Mihály ötvenoldalas utószavával.²¹ Az utószó a *Művelődési Útmutatóban* közölt dramatikusszövegeket kísérő rendezői instrukciók mintájára elemzi a művet – az ideológiai megközelítéstől a jelmezeken át a helyes játékfelfogásig és a színpadképig nyújt segítséget a jövődöbéli, főképp műkedvelői színjátszó társulatok számára.

A *Mezítlábasszony* cselekményének összefoglalását a Marosi–Száva-féle utószóban olvasható, az egyes jelenetek elé elhelyezett, a szereplők által kimondott kulcsmondatok mentén végzem el. Első felvonás, 1. kép: *Megelőznek. Működik az osztályellenség. Mi a verseny? Látod, mennyi baj van. Megértem én is ezt a napot. Kezdjük, elvtársak!* 2. kép: *Bejönne ispánnak. Búcsú a magánszekertortól. Nem tiszta dolog ez. 3. kép: Akarattal keresed a bajt. Elkezdtem gondolkodni. Többet nem bolondít minket. Rosszul van. Második felvonás, 1. kép: Az teszi bé nekünk az ajtót. Ha kell, szívesen. Maguknak bé kell menni. Én azt akarom. 2. kép: Bakcsit kérdezd meg. Kérdezd meg Szúnyogot. Ne add be cselédnek. Amelyiket akarod. Befogom mindjárt a szádat. Kulák befolyás érvényesül. 3. kép: Szovjet módszer. Biza nem röstelli magát. Elhanyagoltuk többi dolgainkat. Figyeljük meg őket. Juliska, értsél meg engem. Harmadik felvonás. Ez a mi posztunk a béke arcvonalán. Ez a Dani hol lehet? Ezt magyarázd meg nekik. Mit gondolsz,*

mi vagy? Úgy fogadjuk, ahogy sehol másutt. Ára van a menyasszonytáncnak. Mi-nek haragudnék. Mezítlábas menyasszony. Elárulta a kollektívát. Írj fel engem is.

A kulcsmondatok alapján az első felvonás cselekményének kiváltó eseménye a villámcsapásként érkező hír, hogy a szomszédos kollektíva megelőzte az aratásversenyben a Vörös Csillag kollektívát, ahol a történet játszódik. A Vörös Csillag cséplőgépet ráadásul az elmúlt éjszaka folyamán valaki megrongálta. Bakcsi, az okos és talpraesett szövetkezeti elnök egykori káderiskolás kolléganőjével, a szintén a Vörös Csillagban dolgozó, élmunkás Máriskóval figyelmeztetik egymást a nagyobb éberségre. A kollektíva gyűlésre készül, hogy megvitassák a frissen jelentkezettek felvételi kérelmét. A kollektíva székhelye az egykori Dégenfeld-kastély. Szócs Dani szegényparaszt jelentkezését elfogadják. A közép-paraszt Kocsis János hiába adta be előzőleg jelentkezését, nem jelenik meg a gyűlésen, így a jelentkezése érvénytelen. A kollektív tagjai megértőnek bizonyulnak, megegyeznek, hogy nem sűrgetnek senkit, és nem is köteleznek senkit. Ifjabb Sáfrányt, a kulák Sáfrány fiát viszont elűzik a gyűlésről. Ifjabb Sáfrány hiába állítja, hogy összeveszett apjával, nem fogadják el a felvételi kérelmét. Az új tagok tiszteletére Máriskó friss virágot tesz az oltárszerűen berendezett, Sztálin-képpel díszített, ún. vörös sarokba. Időközben tragikus hír érkezik: Kádár Jancsi traktora alatt beszakadt a híd, a traktoristát válságos állapotban viszik orvoshoz. Bakcsi és Muresan, a kollektíva két vezetője szabotázszt gyanít. Szócs Dani és Bakcsiék találkoznak Kocsissal, aki felesége ellenkezésére fogja azt, hogy meg gondolta magát, és utolsó pillanatban nem lépett be a kollektívába. Szócs Dani azt szeretné, ha Kocsisék belépnének, mert akkor minden akadály elhárulna az elől, hogy elvegye feleségül Kocsisék lányát, Juliskát. Kocsis újra hajlandó volna belépni. A második felvonás Sáfrányék házában indul, ahol mindkét Sáfrány jelen van, és azon bosszankodnak, hogy nem sikerült a terv: ifjabb Sáfrányt nem vették fel a kollektívába. Ráadásul a híd megrongálásának gyanúja is rájuk telerődött. Amikor a kertek alatt, lopakodva megérkezik a városi kényszerlakhelyén élő Dégenfeld, kiderül, hogy az ő indítványára jelentkezett Sáfrány a szövetkezetbe, hogy belülről bomlassza az egységet, valamint a Kádár elleni merényletet is ő tervezte meg. Elhatározzák, hogy az egykori jegyzőt, az időközben a kollektívbe beállt Szúnyogot fogják használni, hogy Kocsisékat végképp lebeszéljék a kollektívbe való jelentkezésről. Kocsis Juliskát ifjabb Sáfrányhoz szeretnék adni. Idős Sáfrány és a kényszerített Szúnyog meg is jelenik Kocsisék házában, és rémhírekkel elrettentik Kocsisékat a jelentkezéstől. Kocsis felesége ígéretet tesz arra is, hogy ifjabb Sáfrányhoz adja lányát. Juliska azonban tiltakozik, az apja neki ad igazat, de félnek a feleségtől. Miután távoznak, Szócs Dani és Muresan érkezik lánykérőbe, azonban hamar szembesülnek azzal, hogy kulákbefolyásra Kocsisék újfent meggondolták magukat. Keserűen távoznak. A kovácsműhely-jelentben Szócs Dani a szovjet módszert alkalmazva megjavítja a cséplőgépet, aminek a teljesítménye megkétszereződik. Szócs Dani erkölcstelennek tartja Juliska kérését, hogy a szülői áldás és engedély nélkül vegye őt el feleségül, mert az rossz hírért kelti a Vörös Csillag kollektívának. A harmadik felvonás ünnep-léssel kezdődik, ugyanis a Vörös Csillag megnyerte az aratóversenyt. A kastélyban ünnepelnek, ahol egykor az urak báloztak. Cigányzenekar érkezik, tánc, éneklés, multság veszi kezdetét. Újra fölmerül Juliska és Dani áldás nélküli házassága, amit hosszas vita után elfogad a kollektíva. Megérkezik az otthonról mezítláb elszökött menyasszony. A szegény párnak menyasszonytáncot rendeznek – az táncolhat Juliskával először, aki a legtöbbet ígéri. A kollektíva összefog,

háztáji állatok mellett megígérik, hogy házat építenek az ifjú párnak. A menyasszonytánc azonban mégsem a kollektíva elnökéé lesz, hanem a betoppanó apáé, Kocsisé, aki a legnagyobb ajándékot hozza: áldását, és a végső elhatározását arra, hogy belép a kollektív gazdaságba. Szűnyog és Sáfrányék leleplezése után boldog ünneplés veszi kezdetét.

A cselekményben megfigyelhető túlzás (az aratóverseny szinte élet-halál kérdése, a házasság akadályoztatása azáltal, hogy az örömapák egyike nem tagja a kollektív gazdaságnak stb.) a melodramához közelíti a *Mezítlábasszonyt*. Eric Bentley világosan kifejti, hogy „a formális túlzást az érzés intenzitása jogossá”²² teheti, viszont arra is rámutat, hogy a sok véletlen bizarr hatást kelthet, amelyet szintén jogosan túlzásnak is nevezhetünk. A kollektívát érő sorozatos balszerencsét ilyen véletlenek hosszú sorának tekinthetjük, amely szintén a *Mezítlábasszony* melodramatikus voltát erősíti.

Stóhr Lóránt filmesztéta a melodramáról szólva világosan kifejti, hogy az 1900-as évek elején a melodráma visszaszorul a munkásszínházakba.²³ Ebből kiindulva azt feltételezem, hogy a melodráma bizonyos jegyeit az 1948–1953 közötti időszak propagandaszínháza és drámairodalma is átvette, így azok a *Mezítlábasszony*ban is jelen vannak. Ezt kiegészíteném, anélkül, hogy a melodráma műfajának keletkezéstörténetébe mélyebben belemennék, Erika Fischer-Lichte megállapításával: „[a melodramában] a jó végül mindig győzedelmeskedik a gonosz felett.”²⁴ A *Mezítlábasszony* cselekményében azonosítható jó és rossz harca, végül előbbi győzedelmeskedése azt erősíti meg, hogy a szöveg melodramatikus jellege erőteljes.

Eric Bentley a melodráma dialógusai kapcsán az emelkedett retorikát is kiemeli.²⁵ A párbeszéd patetikuságát bizonyítandó figyeljük meg a következő részletet:

„BAKCSI: [...] Kosztya sírján friss virágok vannak. A fejfájához muskátlit és mezei virágot ültettek a kollektivisták. Elvtársak! Mi nem felejtjük, soha nem fogjuk elfelejteni, hogy Kosztya érettünk halt meg ebben a faluban, hogy Sztálin elvtárs katonái nélkül mi most nem ünnepelnénk ebben a kastélyban. Sztálin elvtárs katonái nélkül most is rabok volnánk, cselédek és napszámosok a Dégenfeld birtokán...

MURESAN: Abban légy te biztos...

BAKCSI: Az aratást becsülettel végeztük. Most már az a feladatunk, hogy felkészüljünk az őszi munkára, s azt is megnyerjük. Ez a mi posztunk a béke arcvonalán... (taps.)”²⁶

A kiszemelt szövegben a patetikuság egyik legfontosabb eszköze az ismétlés (a *nem felejtés* többszöri említése, Sztálin elvtárs katonái). A többes szám, első személy használata szintén a patetikus nyelv megteremtését segíti (*mi most nem ünnepelnénk, mi most rabok volnánk, ez a mi posztunk*). A Kosztya halálát (a megrongált híd miatt halálos balesetet szenved) mártírhalállá erősítő retorika is a patetikuság hatását kelti, amely kivonja a véletlenszerű haláleset köréből, és a szándékos halál felé csúsztatja el (érettünk halt meg).

Stóhr Lóránt a klasszikus színpadi melodráma hóstípusainak elemzésekor Michael Bootsra hivatkozva kifejti, hogy „a jó oldal mindig a fiatal, ártatlan, szeretetelli hősnőben és a melegszívű, bátor, de túlságosan naiv, már-már ostoba, ezért a gonosz csapdájába eső, ekként passzivitásra kárkoztatott hősnőben testesül meg”, ezzel ellentétben a „gazember célorientált, kezdeményező, elszánt, erkölcsi gátakat nem ismerő, ravasz férfi”.²⁷ A Sütő-Hajdu szerzőpáros

drámájában Szócs Dani, a fiatal szegényparaszt nem hajlandó szerelmét, a középparaszt Kocsis lányát, Juliskát az apai áldás nélkül elvenni, mert az morálisan súlyos csapást mérne a kollektív gazdaság közösségére, annak jó hírére. A morális tanúságtevés végül mégiscsak bekövetkezik akkor, amikor végül a teljes kollektíva dönt arról, hogy éppen azáltal tudnak követendő példát szolgáltatni, ha befogadják az ifjú párt, és segítik őket elindulni a házasság útján. Az ártatlan és naiv fiatalok szembenállása a célorientált, számító, az anyagi hasznot szem előtt tartó, a gyilkosságtól sem visszariadó Sáfránnyal, illetve annak urával és parancsolójával, Dégenfeld báróval a Stóhr által felvázolt melodráma hőstípusait is leírja, a jó és a rossz skatulyájába sorolva őket. A tiszta szívű, a jövőért harcoló naiv fiatalok és a régi világhoz kötődő, gátlástalan negatív (általában kulák vagy nagygazda) szereplők több más, a *Művelődési Útmutatóban* is közölt vagy a korszak hivatásos színpadjain is játszott művekben is megjelennek. A jó és a rossz harca, a sematikus, kétdimenziós szereplők használata pedig a korszak drámairodalmának sajátossága, a kezdeti korszaknak mondhatni ismertetőjegyévé vált dramaturgiai teljesítménye.

A melodramatikus stílusjegyek kétségtelen megléte mellett a realista ábrázolásmód alapvetően határozza meg a *Mezítlábas menyasszonyt*. A társadalmi konfliktusok és a szegénység ábrázolása, bár ideológiai alapot kapnak, a közönség és egyén boldogulásának mindennapi helyzeteit (házasság, vagyonszerzés, munka) tárják fel.

A *Mezítlábas menyasszony* értelmezésének másik lehetséges útja a helyszínek elemzése. A kritikák egybehangzóan kiemelik a falu mint az új világ új és fontos helyszínét, ahol a jövő építése zajlik. A Sütő–Hajdu szerzőpáros művében a legerőteljesebb kontrasztot az egykori Dégenfeld-kastély helyszíne képezi. A Vörös Csillag kollektíva székhelye, az első és a harmadik felvonás helyszíne a kitelepített Dégenfeld család kastélya. A kastély ebben az esetben a munkásosztály győzelmének a jelképe – a megváltozott funkciójú épület a társadalmi átalakulást képezi le, aminek része volt a kitelepítés gyakorlata. A megváltozott funkciójú, kisajátított tér átváltozik – az első felvonás elején leírt kastélyban ugyan ott találhatóak a Dégenfeldek bútorai, azonban az egyik sarokban megjelenik a vörös sarok, ami egyfajta szentélyként működik, bár nem szentképek díszítik, hanem „pirossal bevont” Sztálin-szobor. Az általam elolvasott, közel másfélszáz dramatikus szöveg tanulmányozása során egyetlen alkalommal sem találkoztam a kitelepítésre való utalással vagy megjelenítésével. Dégenfeld gróf a második felvonás első képében jelenik meg. A kérdésre, hogy még mindig nem mozoghat szabadon a gróf, az sajnálkozva válaszolja, hogy nem, mire a korábbi szereplő, Bódi így szól: „Állandó felügyelet... keserves élet.”²⁸ Azután Bódi a kijelölt lakhelyről kérdezi Dégenfeldet, amire a gróf azt válaszolja, hogy „Nehezen [élünk ott].”²⁹ Bódi a kastély helyzetéről is beszámol a grófnak, a hangsúlyt az azt birtoklókra, nem a kastély állapotára helyezve: „Ha láthatná, hogy egy év alatt, amióta elment, mit csináltak a gyönyörű kastélyból ezek a koldusok...”³⁰ A harmadik felvonásban a győzelmet ünneplő kollektíva elnöke a kastély helyiségeiről beszél a kovácsnak: „Muresan: Ez volt a kisebédlő. [...] amikor itt voltak a bárók és a grófok [...] kinyitották ezt az egész mindenséget. Ahogy mi csináljuk, ha gyűlésünk van. Aztán ettek, ittak, gyúrták magukat.”³¹

A Marosi–Száva-féle útmutató külön tanácsokat ad a helyszínek felépítésére. A kastély ebédlőjében játszódó első és harmadik jelenet helyszínének kialakításában külön kiemeli a rendezőpáros a Sztálin-szobor és a vörös sarok-szentély helyét.

A funkcióját váltott tér, meglátásom szerint, nemcsak a megváltozott, új világrend hőseinek reprezentációja, hanem a hiány dramaturgiája is kapcsolható hozzá. A romániai kitelepítési hullám tetőfokán, amikor ezreket űztek kényszerlakhelyekre vagy munkatáborokba, kizártnak tűnik, hogy a nézői percepció ne érzékelt volna a megváltozott helyzetben a tragédiát is, az államosítás valódi, emberi mélységeit is, még akkor is (vagy azzal együtt), ha egy Sztálin-szentély vöröslött a díszlet egyik kiemelt helyén.

A bukaresti román nyelvű előadás díszletei kapcsán a kritika szerzője a középparaszt Kocsis házát úgy írja le, mint ami „megőrzi a mezőségi magyar nemzetiségű parasztok lakásának jellegzetességét”, míg a „kulák lakása zsúfolt, ízléstelen.”³² A tér berendezésének segítségével sugallt, a hősök közötti szembenállás dramatizálása mint a jó és a rossz oldalainak megjelenítése szintén lehetséges értelmezési módszer. A hősök által megszerzett és birtokolt, valamint átalakított tér a dráma cselekményében ilyenformán szimbolikus: az országban végbemenő nagyszabású változást jelképezi. A funkcióváltás ebben az olvasatban nem értékvesztést, hanem gyarapodást jelent. A fejlődés és az építés (a jövő építésének) narratívája így juttatja térhez (miért ne, játéktérhez) az új hőseit.

A *Mezítlábás menyasszony*ból két rádiójáték is készül. Az első 1950-ben, tehát a bemutató előtt: a Kolozsvári Állami Magyar Színházban készült hangfelvétellel rádióra alkalmazását Jordáky Lajos, Marosi Péter és Kovács Ferenc, a színház munkatársai végzik.³³ Három évvel később, 1953-ban a Magyar Rádió László Endre rendezésében rádiójátékkra adaptálja a Sütő–Hajdu szerzőpáros művét.³⁴ Az MTVA archívumában sajnos mára elérhetetlenek a hangfelvételek.

Míg a Sütő–Hajdu szerzőpáros *Mezítlábás menyasszonya* a kollektív gazdaságba való beiratkozás hajnalán tesz olyan állításokat, miszerint a föld közös birtoklása és az államosítás a jövő egyetlen lehetséges útja, addig Simon Magda *Százházas lakodalomja* 1959-ben, a szövetkezetesítés hivatalos végét jelentő 1962 előtt két-három évvel, a kollektivizálás tizedik évfordulóján mondja ugyanezt. Simon Magda színdarabját négy hivatásos színházban mutatják be Erdély-szerte. Az ősbemutatót Szatmárnémetiben³⁵, a sorrendben második bemutatót Nagyváradon, a harmadikat Kolozsváron, és végül a negyediket Sepsiszentgyörgyön.

Simon Magda³⁶ holokauszt-túlélő. A haláltáborokról írt *A nagy futószalagon*³⁷ című memoárregénye a Nagyváradról elhurcolt író személyes történetét meséli el az auschwitzi lágerben. Haláláig hithű kommunista, riportköteteiben a változó falu életét és főképp a kollektivizálást követi nyomon. A *Borsi krónika*³⁸ című riportkötetében az ötvenes évek végi Bors falu szövetkezetesítési történetét meséli el. Az 1989 után megjelenő vélemények szerint a Simon Magda által a kollektív gazdaság létrehozásának ellenzőiről való írása több személy bebörtönzését, megkínzását eredményezte Borsban.³⁹ 1967-ben a nagybeteg Simon Magda (a Majtényi Erik-hagyatékban található) végrendeletében temetésére nem kíván vallási szertartást, pusztán Chopin *Marche funèbre*-jének lejátszását kéri.

Ha a *Mezítlábás menyasszony* a kollektív gazdaságba való belépés, azaz a párt melletti elköteleződés (ha felszínesen is) morális vetületeit vizsgálja, és a középparasztok lelkéért száll síkra, akkor a *Százházas lakodalom* kilenc évvel később a moralizáló parasztok lélektanába a múlt bűneit is belevegyíti ugyanazon cél (a középparaszti réteg megszerzése) érdekében. A történetben két család feszül egymásnak: a Szilágyiak és a Ráczok. A cselekmény kiváltó vagy indító eseménye az, hogy Szilágyiék egyetlen lánya, Piroska szülei tudtára adja, hogy Ráczék

fia, ifjabb Károly arra készül, hogy megkéri a kezét. A lányt az anyja, Rozi világosítja föl a két család közötti ellentét okáról: lánykorában Rozi halálosan szerelmes volt a leendő vőlegény apjába, idős Rácz Károlyba, aki megígérte, hogy feleségül veszi. A szegénysorban élő Rácz azonban a módos Erzsit választotta, mert nagygazda szeretett volna lenni. Rozi bánatában hozzáment az őt imádó Szilágyi Imréhez, és nyolc évig gyászolta egykori szerelmét. A második jelenetben valóban megérkezik idősebb és ifjabb Rácz, hogy megkérjék Piroska kezét. Szilágyi Imrének nincs ellenére a frigy, hiszen a lánya boldogságáért bármit megtenne. A házasság azonban egyelőre akadályba ütközik, Piroska ki is mondja azt: „Én olyat nem tehetek, hogy elhagyom a közöst.”⁴⁰ Az apa szintén kijelenti, hogy azon „áll vagy bukik a jánykérés”, hogy Ráczék beállnak-e a kollektív gazdaságba, vagy sem. Ráczék döntésén sok múlik: a faluban további 47 család nem állt még be a közösbe, viszont ha a középparaszt, jól gazdálkodó Ráczék megtennék, a többiek is követnék őket. Bár ifjabb Rácz hajlamos volna engedni, az apa hallani sem akar a közösködésről. Úgy érvel, hogy azt a párt sem erőlteti, mindenki saját maga dönthet a sorsáról. A két család között tovább mélyül az ellentét, a lánykérés meghiúsul. Az apjánál cselédként dolgozó ifjabb Rácz szakítani akar az apjával, hiszen nagyon szereti Piroskát. Viszont ha otthagyná az apja gazdaságát, annak bérest kellene fogadnia a kieső munkaerő pótlására, és emiatt rögtön kuláknak minősülne. A végzetes lépésével tisztában lévő fiú mégsem tágít elhatározása mellett, az apja pedig kitagadja a fiát. Ráczot felkeresi régi nagy szerelme, Róza, akit Rácz arra akar rábírní, hogy szökjön meg vele. Róza elmondja összes kiállt szenvedését, amit Rácz Károly okozott neki, és végül kerekén visszautasítja Rácz ajánlatát. Ráczot ezután a fiukat aggódva kereső felesége is otthagyja, szemére hányva, hogy sosem szerette, és csak cselédként használta őt a férje. A harmadik felvonás legvégén Szilágyi érkezik a magába roskadt, de még mindig dühös Ráczhoz. A két rivális férfi elszámol egymással. Szilágyi azt javasolja, hagyják a fiatalokat boldogulni. Rácz azonban képtelen megválni a nehezen megszerzett földtől. Erre Szilágyi ezt javasolja neki: „Szilágyi: Életet már nem lehet visszacsereélni... [...] kezd elölről. Én tudom: van benned jóra valóság. A világ megfordult, Károly, keresd meg benne a helyed.”⁴¹ A cselekmény Piroska érkezésével zárul, akiről az apja elmondja, hogy megmentette az öngyilkosságot elkövetni szándékoszó ifjabb Ráczot a haláltól. Rácz hallgat Szilágyiékra, minden jóra fordul.

A fiatal és naiv szereplők és a boldogságuk útjába álló idősebb karakterek konfliktusa, akárcsak a *Mezítlábás...* esetében, itt is jelen van. Róadásul mivel a cselekmény jelen idejében megidéződik a múltbéli, az idős szereplők fiatalkori története, a konfliktus is hangsúlyosabbá válik. A *Mezítlábás...* sokszereplős, tablószerű jeleneteihez képest a *Százházas...* az egyént mutatja be. Előbbiben a nagyközösség szemszögéből láttatják a szerzők a történéseket, utóbbiban az egyén nézőpontja érvényesül, ahogy az a nagyközösség felé tekint. Csehi Gyula az ősbemutató⁴² után írt kritikájában szintén a Sütő–Hajdu páros színművével veti össze a *Százházas lakodalomot*.⁴³ Csehi szerint Simon művében már nem kétséges, hogy a falusi szövetkezeti gazdálkodás életképes, hogy az új világ hősei megállják a helyüket – a fiatal szerelem győzelmét Csehi annak jelzésének véli, ami képes feloldani „a régi, összeomlott világból eredő”⁴⁴ fájdalmakat. Csehi beszámolójából azt is megtudjuk, hogy Harag György, aki ekkor a Szatmárnémeti Állami Magyar Színház igazgatója, úgy határoz, hogy „a darabot tulajdon-

képpen nem is Szatmáron, hanem a kiplakátozott premier előestéjén Túrterebes községben mutatják be, ahol éppen az elmúlt napokban alakult egy társulás.”⁴⁵

A nagyváradi előadás⁴⁶ kapcsán írt kritika „hasznos, nevelő hatású, könnyen játszható” műként értékeli a színművet, azonban az előadás kapcsán megjegyzi, hogy népieskedő, „hamis hangütés” jellemzi.⁴⁷ A névtelen kritika valószínűleg Nagy Pál monogramja alatt rejtőző szerzője az *Igaz Szóban* már teljes nevét vállalva írja a nagyváradi előadásról, hogy abban a Rácz Károlyt játszó „Vadász Zoltán dzsentris gesztusaival sokat lerontott abból, ami az író érdeme”, ellenben a feleségét, Erzsit alakító Palócz Vilma „az egész előadás leghitelesebb parasztfi-gurája volt.”⁴⁸

Simon Magda tízéves falujárásának eredményeként hivatkozik a *Százházas lakodalom* születésére, kiemelve, hogy „darabom témáját a falu élő, közvetlen, mai valóságából merítettem, az emberek pedig, akiből hőseimet összegyűrtam, valamennyien személyes ismerőseim”.⁴⁹ Nagy Pál azonban éppen ezen említett tapasztalatok hiányát vagy felhasználatlanságát nevezi a színdarab gyengeségének, mintha a szerző az olvasmányélményeit használta volna föl a karakterek megalkotásában, „mégpedig a századforduló korabeli népszínművekből”.⁵⁰

A *Százházas lakodalomból* készült televíziójátékot 1960 januárjában mutatta be a Magyar Televízió. Két hónappal később, 1960. március 2-án pedig a színdarabból készült rádiójátékot sugározta a Magyar Rádió. Az MTVA archívumában mára szintén elérhetetlenné vált hangjáték rendezője Varga Géza volt, a főbb szerepeket Törőcsik Mari, Bessenyei Ferenc és Komlós Juci játszotta.⁵¹ A két produkcióról írott kritika kiemeli, hogy a rádióváltozat „színesebb, gazdagabb” volt, a televíziójáték készítői nem éltek „a televízió adottságaival”⁵² a kritika írója szerint, mivel külső felvételek nélkül, két belső díszletben vették fel a filmet. A rádiójáték sikerét bizonyítja, hogy még két évvel később is műsoron tartotta a Kossuth Rádió.⁵³

■ JEGYZETEK

1. Sütő András – Hajdu Zoltán: *Mezítlábás menyasszony. Színjáték három felvonásban, 7 képből*. A RNK Írószövetségének Irodalmi és Művészeti Kiadója, Kvár, 1950. 86.
2. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Szövegkönyv. Nagyváradi Állami Magyar Színház archívuma. Harmadik felvonás, második jelenet.
3. Hajdu Zoltán – Sütő András: *Mezítlábás menyasszony*. Rendezte: Száva Mihály és Marosi Péter. Bemutató: 1951. január 5.
4. Salamon László, uo.
5. Kenyeres Pál: *Mezítlábás menyasszony. Bemutató a kolozsvári Állami Magyar Színházban*. Romániai Magyar Szó 1951/1034. 4.
6. Salamon László: *A Mezítlábás menyasszony bemutató előadásáról*. Világosság 1951/11. 4.
7. Perényi János: „Ez a mi posztunk a béke arcvonalán” *Útlevel*. Utunk 1951/21. 3.
8. „Estefelé a 10 kilométerre eső Héjjasfalváról, még a 19 kilométerre eső Nagysolyosról is jöttek gyönyörködni a nép művészeinek játékában.” Máthé András: *A kolozsvári Állami Magyar Színház nagyszerű körútja*. Romániai Magyar Szó 1951/1142. 4.
9. Sütő András – Hajdu Zoltán: *Mezítlábás menyasszony*. Nagyváradi Állami Magyar Színház. Rendezte: Gábor József, Simon György. Díszlettervező: Kudelász György. Főbb szereplők: Bakcsi: Dálnoky András, Orbán Máriskó: Pribék Klári, Chioreanu: Cseke Sándor, Szócs Dani: Tóth Sándor, Muresan Vasile: Mogyoróssy Győző, Mesesan: Bencze Ferenc, Bartha Ignácné: Ihász Klári, Szunyog János: Balogh László, Kocsis Mihály: Solti Miklós, Kocsis Mihályné (Kati): Bárdi Teréz, Kocsis Juliska: Kovács Apollónia, Sáfrány Zsigmond: Ihász Aladár. Bemutató: 1951. június 21. <https://www.szigligeti.ro/eloadasok/szigligeti/Mez%C3%ADt%C3%A1b+menyasszony/566> 2023. április 17.
10. Rappaport Ottó: *A Vári Állami Magyar Színház a fejlődés útján*. Utunk 1951/25. 2.
11. g. v.: *A Nagyváradi Állami Magyar Színház kolozsvári vendégjátéka*. Világosság 1951/219. 4.
12. Kötő: i. m. 30.

13. Uo. 32.
14. Görömbei András: „Az ember, amíg él, játszani is akar.” *Sütő András vidám játékaikról*. Alföld 1984/5. 66–77.
15. Sütő András – Hajdu Zoltán: *Mezítlábasszony*. Bukaresti CFR Munkásszínház. Rendezte: Gheorghe Dem. Loghin. Főbb szerepek: Neilly Nicolau Ștefanescu: Kati, Simion Negoita: Szűcs Dani, Nicolae Popescu: Mesesan, Stelian Mihailescu: Szunyog. Bemutató: 1952. március 21.
16. Szekeres Lajos: *Mezítlábasszony*. Bemutató a fővárosi Munkásszínházban. Romániai Magyar Szó 1952/1374. 2.
17. Hajdu Győző: *Sütő András novelláiról*. Utunk 1949/24. 11.
18. Herédi Gusztáv: *Menet közben – Sütő András*. Utunk 1959/28. 4.
19. Sütő András: *Honnan indult el a mezítlábasszony a színpadra*. Utunk 1951/3. 4.
20. Szerző nélkül: *Új drámairodalmunk fejlődéséért. Színházaink irodalmi titkárságainak beszámolója*. Utunk 1952/22. 2.
21. Marosi Péter – Száva Mihály: *Útmutatások színjátszócsoporthoz rendezőinek*. In: Sütő András – Hajdu Zoltán: i. m. 105–165.
22. Eric Bentley: *A dráma élete*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005. 166.
23. Stóhr: i. m. 34.
24. Erika Fischer-Lichte: *A dráma története*. Ford. Kis Gabriella. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2001. 449.
25. Bentley: i. m. 169.
26. Hajdu–Sütő: i. m. 83.
27. Stóhr: uo.
28. Hajdu–Sütő: i. m. 50.
29. Uo. 51.
30. Uo.
31. Uo. 89.
32. Szekeres: uo.
33. Hajdu Zoltán – Sütő András: *Mezítlábasszony*. Rádiójáték. A felvétel a Kolozsvári Állami Magyar Színházban készült. Rádióra alkalmazta: Jordáky Lajos, Marosi Péter és Kovács Ferenc. Bemutató dátuma: 1950. <https://radiojatek.elte.hu/radiojatek/34196/> (2024. január 7.)
34. Hajdu Zoltán – Sütő András: *Mezítlábasszony*. Rádiójáték (68 perc). Írta: Bárdos László. Rendezte: László Endre. Főbb szerepek: Márkus Ferenc, Sándor Ida. Bemutató dátuma: 1953. augusztus 25. <https://radiojatek.elte.hu/radiojatek/29038/> (2023. március 12.)
35. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Rendezte: Farkas István. Díszlet: Gyulay László. Jellemz: Szathmári Ágnes. Főbb szerepek: Török József (Szilágyi), Lukács Éva (Szilágyi felesége, Rózi), Elekes Emma (Piroska), Török István (id. Rácz), Cseresnyés Gyula (ifj. Rácz). Bemutató: 1959. február 24., Túrterebes.
36. Simon Magda (Szatmár, 1908. júl. 20. – Kolozsvár, 1969. márc. 7.): író, újságíró. Szülővárosában érettségizett. Első versei a *Brassói Lapok*ban jelentek meg. A *Nagyvárad Napló* riportere volt. Cikkeket írt Ady Endréről. A nagyváradit gettóból hurcolták el 1944-ben Auschwitzba, ahonnan 1945-ben súlyos betegen került haza. Marosvásárhelyen, majd Kolozsvárott élt. Regényeket, cikkeket írt, darbjait előadták a rádióban. *A nagy futószalagon. Riport a halálról* c. műve megrendítő dokumentum az auschwitzi tábor életéről, az embertelen orvosi kísérletekről. Magyar Életrajzi Lexikon <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/s-778D5/simon-magda-77B13/>
37. Simon Magda: *A nagy futószalagon*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1967.
38. Simon Magda: *Borsi krónika*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1959.
39. Gy. Szabó Gyula: *Hamarjában nem jó*. Kelet Népe 1991/26. 8. „A szerző átvette és közvetítette a hivatalosság torz ítéleteit, hazugságait. Leírta az igazságtalanul megbélyegzett személyek neveit, dolgos, becsületlen parasztemberekét, akiket a falu népének megosztása, a mesterségesen teremtet és tüzesített osztályharcoság szembe próbált állítani a többi községgel. A szövetség története, tragikus és egyidejűleg hősesített emlékei élnek.”
40. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Szövegkönyv. Nagyvárad Állami Magyar Színház archívuma. Első felvonás, második jelenet.
41. Simon Magda: i. m. harmadik felvonás, harmadik jelenet.
42. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Rendezte: Farkas István. Díszlet: Gyulay László. Jellemz: Szathmári Ágnes. Főbb szerepek: Török József (Szilágyi), Lukács Éva (Szilágyi felesége, Rózi), Elekes Emma (Piroska), Török István (id. Rácz), Cseresnyés Gyula (ifj. Rácz). Bemutató: 1959. február 24., Túrterebes.
43. Csehi Gyula: *Százházas lakodalom*. Utunk 1959/9. 9.
44. Uo.
45. Uo.

46. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Rendezte: Kozma Lajos. Díszlet: Kudelász Károly. Főbb szerepek: Solti Miklós (Szilágyi), Kovács Apollónia (Szilágyi felesége, Rozi), Tóth Kovács Ilona (Piroska), Vadász Zoltán (id. Rácz), Tóth Sándor (ifj. Rácz). Bemutató: 1959. április 9.
47. n. p.: *Az új falu színpadi üzenete*. Művészet 1959/5. 6.
48. Nagy Pál: *Jegyzetek egy színmű margójára*. Igaz Szó 1959/5. 741.
49. Simon Magda: *Egy színdarab születése*. Művészet 1959/5. 6.
50. Nagy Pál: uo.
51. Simon Magda: *Százházas lakodalom*. Rádiójáték (1 óra 5 perc). Rendezte: Varga Géza. Főbb szerepek: Bessenyei Ferenc (Szilágyi), Komlós Juci (Rozi, a felesége), Törőcsik Mari (Piroska). Bemutató dátuma: 1960. március 2. <https://radiojatek.elte.hu/radiojatek/30645/> (2023. április 26.)
52. Im: *Százházas lakodalom – rádióban és televízióban*. Élet és Irodalom 1960/3. 10.
53. *A Kossuth és Petőfi Rádió műsora*. Népszabadság 1962/102. 10.

